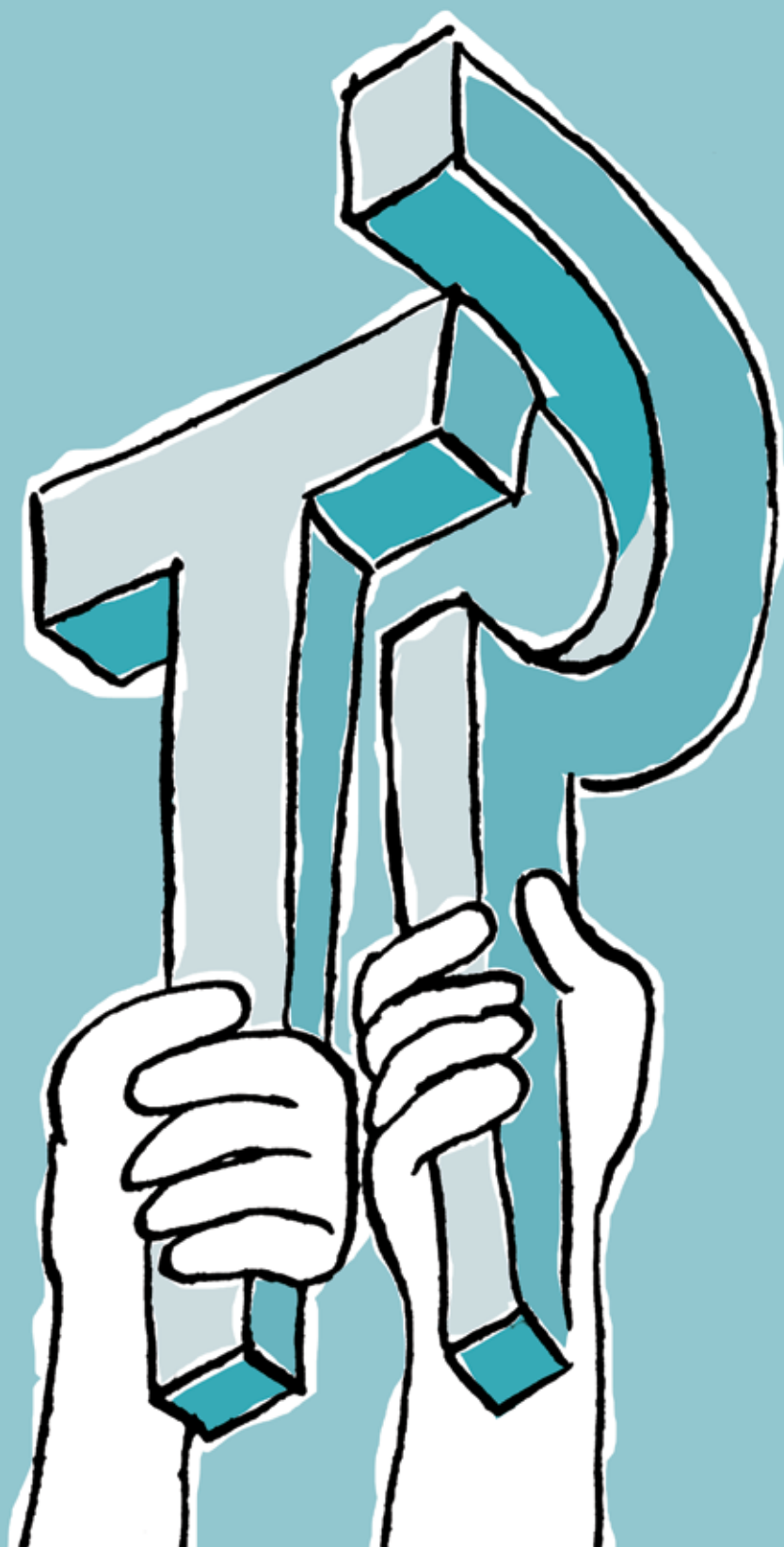

PERESZTROJKA

11/1A GORBACSOV BESZÉDE

1985. április 23.

Országunk nagy sikereket ért el a társadalmi élet minden területén. Az új rend előnyeire támaszkodva történelmi mércével mérve rövid idő alatt feljutott a gazdasági és a társadalmi haladás csúcsaira. A Szovjetunió ma erős, sokoldalúan fejlett gazdasággal... rendelkezik. ... a termelés, a tudomány és a technika sok területén szilárdan tartjuk az első helyeket világviszonylatban.

Mélyreható változások történtek a társadalmi életben. A történelem folyamán első ízben a dolgozó ember lett az ország gazdája saját sorsának kovácsa. A munkához és a keresethez való garantált jog, a társadalom gondoskodása az emberről születésétől késő öregségéig, a szellemi kultúra áldásaiban való részesedés széles körű lehetősége, a személyi méltóság és a személyi jogok iránti tisztelet, a dolgozók irányításban való részvételének következetes bővítése – mindezek a szocialista életmód maradandó értékei, elidegeníthetetlen vonásai.

...

A szovjet emberek minderre jogosan büszkék. De az élet, az élet dinamizmusa szükségessé teszi a további változtatásokat és átalakításokat, a társadalom új minőségi állapotának elérését, mégpedig a szó legtágabb értelmében. [...]

A fő kérdés ma az, hogy az ország hogyan és minek a révén tudja elérni a gazdasági fejlődés meggyorsítását. ... A növekedési ütem meggyorsításának ... feladata teljesíthető, ha egész munkánk középpontjába helyezzük a gazdaságnak intenzív fejlődési pályára való átállítását és a tudományos-műszaki haladás meggyorsítását, átalakítjuk az irányítást és a tervezést, a struktúra és a beruházási politikát, mindenütt fokozzuk a szervezethez és megszilárdítjuk a fegyelmet, gyökeresen javítunk a munkastíluson. ... ha mozgásba hozzuk a gazdasági-szervezeti és társadalmi tartalékokat, elsősorban is aktivizáljuk az emberi tényezőt, s elérjük, hogy mindenki a maga helyén lelkiismeretesen és teljes odaadással dolgozzon. [...]

A másik tartalék, amelyet erélyesen mozgósítanunk kell, a harc a pazarlás és a veszteségek ellen. [...] Ennek a pazarlásnak haladéktalanul véget kell vetni. Pusztán felhívásokkal nyilván nem érhetjük be, felhívásokból volt több mint elegendő. Fokozni kell a konkrét személyek felelősségét, a többi közt a törvény előtti felelősségét is, minden anyagi érték megóvásáért és helyes felhasználásáért. Kellő rendet kell teremteni minden üzemben és építkezésen, minden kolhozban és szovhozban, minden szervezetben. Enélkül szó sem lehet semmiféle ésszerű gazdálkodásról, a gazdaság hatékonyságának semmiféle növeléséről.

[A hatékonyság fejlesztése elválaszthatatlan a termékek minőségének radikális javításától.] ... Minőség és újból minőség – ez ma a jelszavunk. Ha megoldottuk a minőség problémáját, meg lehet oldani a mennyiség problémáját is. [...] Forradalmi változtatásokra van szükség – át kell térni az új technológiai rendszerekre... Lényegében arról van szó, hogy a tudomány és a technika jelenlegi vívmányai alapján kicseréljük valamennyi népgazdasági ág gép- és berendezésparkját. [...]

Ideje, hogy hozzáálljunk az irányítás szervezeti struktúráinak tökéletesítéséhez, felszámoljuk a felesleges láncszemeket, egyszerűsítsük az apparátust, növeljük hatékonyságát.

Ezt még azért is fontos megtennünk, mert az irányítás egyes láncszemei gáttá váltak, fékezni kezdték a haladást. Radikálisan csökkenteni kell az utasítások, rendeletek, módszertani útmutatók számát, amelyek olykor a párt és a kormány határozatait önkényesen értelmezve megbénítják a vállalatok önállóságát. [...] nem kevésbé fontos az is, hogy növeljük a köztársasági és helyi szervek felelősségét a gazdasági és szociális-kulturális építkezés irányításában, a dolgozók szükségleteinek kielégítésében. ... ennek érdekében ... tovább kell bővíteni a helyi szervek jogkörét, fokozni kell a kezdeményező kedvüket, s növelni kell ... érdekeltségüket. ... a helyi szerveknek kell teljesen felelniük a hatáskörükbe tartozó minden kérdés megoldásáért, s meg kell szabadulniuk az élősdie szemlélettől.

A kolhozoknak és a szovhozoknak, a feldolgozó üzemeknek megvannak a lehetőségeik arra, hogy jelentősen növeljék az élelmiszer-termelést. Az tehát a feladatuk, hogy gazda módjára éljenek velük, hatékonyan használják fel a meglevő potenciált. [...] Általában... fokoznunk kell a munkát az élelmiszerprogram végrehajtása érdekében, s a programot ki kell egészíteni olyan intézkedésekkel, amelyek arra irányulnak, hogy fejlesszük az agrár-
ipari komplexum feldolgozó ágazatait... [...]

Elvtársak! A mai szakasz bonyolult és nagyszabású feladatait, amelyek átfogják életünk minden területét, csak úgy lehet megoldani, ha a nép alkotóerejére, értelmére, tehetségére és munkájára támaszkodunk. Mozgósítanunk kell a dolgozók millióit e feladatok végrehajtására, folyamatosan fejlesztenünk kell a munkásosztály, a parasztság és az értelmiség kezdeményező aktivitását és energiáját, mozgásba kell hoznunk azokat a kimeríthetetlen tartalékokat, amelyekkel a szocialista társadalom rendelkezik, aktívabban kell támogatnunk minden hasznos kezdeményezést.

Beszéd az SZKP Központi Bizottságának ülésén az SZKP XXVII. kongresszusának összehívásáról és az előkészítésével összefüggő feladatokról (1985. április 23.)

Megjelent: Mihail Gorbacsov: *A szocialista építés során lévő feladatai*
Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1985, 21–34. o.

11/1B GORBACSOV BESZÉDE*Páros feladatlap***1. Válaszoljatok írásban a következő kérdésekre!**

Mit tekint Gorbacsov fő kérdésnek a peresztrojka sikere szempontjából?

.....

.....

.....

.....

Milyen területeken ért el sikereket a Szovjetunió a megelőző időszakban? Soroljatok fel legalább öt dolgot!

.....

.....

.....

.....

Melyek Gorbacsov szerint az átalakítás (peresztrojka) sikerének legfőbb feltételei? Soroljatok fel legalább öt dolgot!

.....

.....

.....

.....

2. Karikázzátok be a helyes válasz betűjelét!

Mit jelent a szövegben a „felhívásokból volt több, mint elegendő” szövegrész?

- a) Az illetékesek minden szükséges felhívást megfogalmaztak.
- b) A hatékony munkavégzés a jelenleginél kevesebb számú felhívással is biztosítható.
- c) Az elmúlt időszakban a valódi munka helyett felhívások tömegét adták ki az illetékesek.

Mit jelent a szövegben a „fokozni kell a konkrét személyek felelősségét” szövegrész?

- a) Egy-egy mulasztás kivizsgálása során meg kell nevezni és meg kell büntetni a mulasztásban vétkes személyeket.
- b) Pontosán meg kell határozni, hogy kinek milyen feladatai vannak egy-egy konkrét ügyben.
- c) Részletesebb és pontosabb beszámolókat kell követelni a felelősöktől.

A beszéd alapján Gorbacsovnak mi az elképzelése a szovjet gépparkkal kapcsolatban?

- a) Az egész gépparkot kicserélni.
- b) Felújítani a gépparkot a modern technológiai rendszereknek megfelelő színvonalra.
- c) Jelentősen bővíteni a jelenlegi gépparkot.

Miért akarja Gorbacsov egyszerűsíteni az apparátust?

- a) Mert túl sok feladatot vesz magára.
- b) Mert fékezi a haladást.
- c) Mert a dolgozók ezt kérik a párttól.

Mit sugall a mezőgazdaság állapotáról a következő szövegrész: „A kolhozoknak és a szovhozoknak, a feldolgozó üzemeknek megvannak a lehetőségeik arra, hogy jelentősen növeljék az élelmiszer-termelést.”

- a) A mezőgazdasági termelésben vannak kisebb fennakadások.
- b) A mezőgazdasági termelésben komoly fennakadások vannak.
- c) A mezőgazdasági termelés működésképtelen.

11/2A TÖRVÉNYTELENSÉGEK ÉS MEGTORLÁSOK

Szemelvény

A hatvanas évek végétől kezdődően megjelentek a rendszerrel kapcsolatos kritikai hangok. [...] A brezsnyevi vezetés a kezdeti bizonytalankodás után kemény kézzel számolt le mindenféle ellenzéki mozgolódással. A szervezetekben való részvételt szigorúan megtorolták: enyhébb esetekben csupán beérték afféle javító-nevelő óvintézkedésekkel, mint áthelyezés másik iskolába stb., az aktívabb résztvevőket azonban letartóztatták, elítélték, és láger vagy börtönbüntetés várta őket.

A megtorló intézkedések ellenállást szültek. A hatvanas évek végére egyre erősebbé váltak a demokratikus társadalmi megnyilatkozások. A hetvenes évek elején három ellenzéki irányzat különült el egymástól, s mindegyiket egy-egy személyhez kezdték kötni. *Andrej Szaharovot* tekintik a liberális demokrata ellenzék megszemélyesítőjének, *Alexandr Szolzsenyicin* a keresztény ideológia szimbóluma, *Roj és Zsoresz Megvegyev* pedig az igazi marxizmus–leninizmus legismertebb szószólója. A mozgalom kis létszámú. Aktív tagjainak száma néhány tucat, a szimpatizánsok száma pedig néhány száz.

A hetvenes évek elejéig tartott a belső ellenzéki mozgalom első szakasza, amikor is az emberi jogok védelme és a törvények betartatása állt a középpontban. 1970-ben Szaharov, A. Tverdohlebov, V. Csalidze megalapítják az első polgári jogvédő bizottságot, az első nyílt ellenzéki csoportot. Sajtókonferenciákat szerveztek, nyilatkozatokat adtak amerikai tévériportereknek, titkos adatokat juttattak ki nyugatra, vállalva a megtorlás, a börtön- és a lágerbüntetés kockázatát. A világ döbbenetben fogadta azt a bátorságot, amivel a *disszidensek* nyilvánosságra hozták a törvénysértések és megtorló akciók tényeit. 1970 októberében Szolzsenyicin Nobel-díjat kapott. Az eseményt mindenki a jogvédő mozgalom győzelmeként és a hatalomhoz intézett kihívásként értelmezte.

A KGB¹ kidolgozta a „másként gondolkodók” elleni harc taktikáját, amely a hetvenes években végig érvényben maradt. Minden másként gondolkodót éberren figyeltek, titkosügynökök, rendőrök követtek. Felgöngyölítették az összes baráti, elvbaráti, szimpatizánskapcsolatot. Ezt követte néhány letartóztatás, kirakatper². A neves disszidens elleni per kiváltotta zaj lefoglalta a Nyugatot, s eközben nagy erővel folyt s terjedt a névtelenek elleni megtorlás. Szolzsenyicint a *GULAG szigetvilág* című műve miatt 1974-ben kitoloncolták a Szovjetunióból. Az Amnesty International (Nemzetközi Jogvédő Szervezet) jelentése szerint a leghatározottabb megtorlási forma a „láger, a börtön, az ideggyógyintézet, ahol az elítélteknek kevesebb a joguk, mint száműzött, kitelepített társaiknak”. A félelem gyorsan visszatért.

Az ellenzékiek számításai szerint 2,5 millió ember, azaz a lakosság 1%-a állandóan börtönben van. [Mások 3 milliónál is többre becsülik az elítéltek számát.] ... A hatvanas évek elejétől kezdték az elítélteket a nagy távoli építkezésekre, főleg vegyi üzemek építésére átirányítani: az itt dolgozó rabokat egyszerűen csak vegyészeknek nevezték. 1977. február 8-án hivatalos adatok szerint 1,7 millió elítélt volt az országban 260 millió lakos mellett – miközben 1912-ben a 140 millió orosz lakosságra 183 ezer elítélt jutott. 1979-ben az Egyesült Államokban 263 ezer elítélt volt.

Forrás: Mihail Heller – Alexandr Nyekrics: *A Szovjetunió története*. Osiris Kiadó, Budapest, 1996, 514–517. o.

1 A szovjet titkosszolgálat

2 Nyilvánosság előtt zajló per, Közvetíti a tévé, rádió, beszámol róla a sajtó. A per célja, hogy mindenki lássa, és „okuljon belőle”, vagyis a megfélemlítés.

11/2B TÖRVÉNYTELENSÉGEK ÉS MEGTORLÁSOK*Csoportos feladatlap*

A feldolgozott szöveg alapján válaszoljatok közösen az alábbi kérdésekre!

Hogyan reagált, és milyen intézkedéseket hozott a brezsnyevi vezetés a '60-as években megjelenő ellenzéki mozgólódásokkal kapcsolatosan?

A reagálás módja:

Intézkedések:.....

Milyen ellenzéki csoportok alakultak ki a '70-es évek elejére, melyiket kinek a nevéhez lehet kötni?

Milyen módon, milyen formákban, milyen fórumokon tiltakoztak az ellenzékiek?

Hogyan értékelte a világ Szolzsenyicin Nobel-díját? (A szövegből vett idézettel válaszoljatok!)

Milyen módon, milyen eszközökkel igyekezett megakadályozni a KGB az ellenzékiek tevékenységét?

Melyek voltak a legelterjedtebb megtorlási-büntetési formák?

.....

.....

.....

Hányszorosa a Szovjetunióban elítéltek száma az Egyesült Államokban elítéltekhez képest?

.....

.....

.....

11/3A A GAZDASÁG VÁLSÁGA

Szemelvény

A szovjet gazdaság legelmaradottabb ágazata a mezőgazdaság volt. A mezőgazdasági termelés elégtelensége következtében az állam állandó élelmiszerhiánnyal küzdött. Az egymást váltó szovjet kurzusok mindegyike valamilyen technikai megoldással kísérletezett a megoldás érdekében. *Hruscsov* „szűzföld” programja az aszályos területek művelés alá vonását és a kukorica termesztési területének radikális növelését követelte adminisztratív eszközökkel, *Brezsnyev* többszörösére növelte a műtrágya-felhasználást (A Szovjetunió műtrágya-felhasználás terén 1970 után megelőzte az Egyesült Államokat.) *Csernyenko*, a peresztrojka előtti utolsó főtitkár pedig úgynevezett hosszú távú talajjavítási programot kezdett, amely hatalmas csatornaépítést és többmilliónyi hektár öntözését és lecsapolását irányozta elő. Azt tervezte, hogy „az északi és szibériai folyók egy részét és a Dunát az ország középső és déli területeire, illetve az Urálon túlra és Nyugat-Szibériába irányítsák át”. Mégis egymást követték a katasztrofálisan gyenge termést hozó évek. ... A megoldás a mezőgazdaság önállóságának fokozása lehetett volna, de egy-két rövid életű kísérlettől eltekintve a párt elzárkózott a rendszer gyökeres megreformálásától.

Ivan Hugenko „gazdasági-társadalmi kísérletének” története jól érzékelteti, hogy minden radikális reform eleve kudarcra volt ítélve. 1960. november 2-án a Szovjetunió Minisztertanácsa engedélyezte apparátusa egyik felelős beosztású munkatársának, Ivan Hugenkónak, hogy kísérletezzen ki a szovhozok számára egy új munkaszervezési és beszerzési rendszert. Hugenko azt javasolta, osszák fel a szovhozok dolgozóit kis csoportokra, s ezeknek adjanak teljes gazdasági önállóságot. Egyetlen követelményt szabjanak csupán számukra: meghatározott idő alatt meghatározott mennyiségű termeket kell megtermelniük. Fizetésük ne legyen korlátozva, az elért eredmény alapján állapítsák meg. A hatás döbbenetes volt. A megtermelt gabona önköltsége negyedére csökkent, a dolgozók fizetése a négyszeresére nőtt, az egy dolgozóra jutó haszon pedig 7-szerese lett a korábbinak. A dolgozók mintha maguknak dolgoztak volna. Hugenko számításaiból kiderült, hogy a rendszer bevezetése révén országos szinten négyszeresére lehetne növelni a gabona-termelést, miközben hatodára lehetne csökkenteni a mezőgazdaságban foglalkoztatottak számát: az akkori 35 millió helyett elég lenne valamivel több mint 5 millió dolgozó is. A szovjet sajtó lelkesen üdvözölte a kísérletet, filmet is készítettek róla *Ember a földön* címmel. Amikor viszont nyilvánvalóvá vált, hogy ha országos méretekben bevezetik, az az egész szovjet gazdaság radikális átalakulásához vezetne – nagyobb teret kapna az önálló tevékenység, visszaszorulna a tervutasítás –, a kísérletet abban a pillanatban betiltották, Hugenkót pedig letartóztatták, és „az állami vagyont nagy összegekkel károsító, sikkasztás” vádjával elítélték. 1974. november 12-én hunyt el a börtönben.

A mezőgazdaság állapota az egész gazdaság helyzetet tükrözte. Szemléletesek a termelékenység mutatók. 1970-ben egy szovjet mezőgazdasági dolgozó évente 4,5 tonna gabonát takarított be, míg egy amerikai 54,7-et. A hústermelés adatai ugyanebben a sorrendben: 320, illetve 4570 kg, tejtermelés: 2,8 és 11,8 tonna. Egy szovjet mezőgazdasági dolgozó átlagosan 54 hektárt művelt meg, ugyanannyit, amennyit az orosz paraszt művelt meg 1913-ban... A szovjet gazdaság 1979-ben az amerikai összterméknek mindössze 60%-át produkáta. A munka termelékenysége a szovjet iparban az Egyesült Államok átlagának fele, a mezőgazdaságban pedig alig egynegyede-egyötöde [...] a gépgyárak többségében 1,3 – 14-szer magasabb volt a dolgozói létszám, mint a hasonló jellegű külföldi vállalatoknál.

Az átlagfizetés a Szovjetunióban 110 rubel, ami kb. 55 dollárnak felel meg. Az amerikai átlagfizetés ugyanekkor kb. 600 dollár.

A Szovjetunió munkaképes lakosságának 25%-a a mezőgazdaságban dolgozott (az USA-ban ugyanez az arány 2,5-3% között mozgott), mégsem segített sem a dolgozók nagy száma, sem a technika, sem a műtrágya használata. 1962-től kezdődően a Szovjetunió minden évben vásárolt gabonát Kanadától, Ausztráliától, Argentínától, Brazíliától, és az USA-tól. A politikai enyhülés éveiben ('70-es évek) egyre nőtt a gabonaimport. 1972-ben 18 millió tonna gabonát vásárolt, 1979-ben 25 millió tonnát. A gabonát fele áron tudtak az USA-ból behozni, mint megtermelni. A hihetetlen mértékű kiadásokat az ország nemzeti kincseiből fedezték.

A példátlan mértékű gabonabehozatal önmagában nem segített. Mióta Sztálin betiltotta a magántermelést, mert az reakciós és kapitalista, ezért akadályozza a szocialista társadalom felépítését, azóta folyamatosan megoldatlan volt a tej, a hús, a burgonya, a tojás, és szinte minden alap-élelmiszer termelése. 1977-ben az Össz-szövetségi Agrártudományi Akadémia tagja elismerte hogy „a háztáji gazdaságok adják az ország bruttó mezőgazdasági termelésének közel 28%-át”. A ... háztáji gazdaság a megművelt földterület alig 1%-át tette ki. Ezzel szemben az 1978-ban hivatalos adatok szerint is a háztáji gazdaságokból származott a burgonya 61%-a, a zöldségféle 29%-a, a hús 29%-a, a tej 29%-a a tojás 34%-a.

*Forrás: Mihail Heller–Alexandr Nyekrics: A Szovjetunió története
Osiris Kiadó, Budapest, 1996, 495–510. o.*

11/3B A GAZDASÁG VÁLSÁGA*Csoportos feladatlap***1. Az elolvasott szöveg alapján válaszoljatok az alábbi kérdésekre!**

Milyen adminisztratív-technikai megoldásokkal kísérletezett Hruscsov, Brezsnyev, illetve Csernyenko a mezőgazdaság elmaradottságának felszámolására?

Hruscsov:

.....

Brezsnyev:

.....

Csernyenko:

.....

2. Karikázzátok be a helyes válasz betűjelét!

Mi volt Ivan Hugenko gazdasági kísérletének a lényege?

- a) A kísérleti programban részt vevő dolgozók az átlagbér négyszeresét kapták.
- b) A kísérleti programban részt vevő dolgozók gazdasági önállóságot kaptak, de adott időszakban meghatározott mennyiségű terméket kellett előállítaniuk.
- c) A kísérleti programban részt vevő dolgozók a legújabb agrártechnológiai módszereket alkalmazták.

Miért állította le a kísérletet az állami vezetés?

- a) Mert kiderült, hogy a mezőgazdaságban nagyobb teret kapna az önálló tevékenység, visszaszorulna a tervutasítás, így csökkenne az emberek függése az államtól.
- b) Nem volt alkalmas az országos méretekben történő bevezetésre.
- c) Mert a kísérlet során Hugenko bűncselekményt követett el – sikkasztott.

Mi lett Hugenko sorsa?

- a) Felmentették és nyugdíjazták.
- b) Börtönbe került, ott halt meg.
- c) Börtönbe került, majd külföldre menekült.

3. Pótoljátok az alábbi mondatok hiányzó adatait a szemelvény alapján!

Egy szovjet mezőgazdasági dolgozó évente 4,5 tonna gabonát takarított be, egy amerikai ennek a több mint _____-szeresét.

Egy szovjet mezőgazdasági dolgozó évente 320 kg húst állít elő, egy amerikai ennek a több mint _____-szeresét.

Egy szovjet mezőgazdasági dolgozó évente 2,8 tonna tejet állít elő, egy amerikai ennek a több mint _____-szeresét.

A Szovjetunióban minden negyedik dolgozó a mezőgazdaságban dolgozott az USA-ban minden _____-ik.

4. Válaszoljatok a következő kérdésekre!

Hány százaléka volt a háztáji gazdaság a megművelt földterület egészének?

.....

Melyek voltak azok az élelmiszerek, amelyeknek a megtermelésében a háztáji gazdaságoknak a legalapvetőbb jelentőségük volt?

.....

.....

.....

11/4A APPARÁTUS ÉS NÓMENKLATÚRA

Szemelvény

A bürokrácia³ óriási intézményrendszert épített ki a maga számára az évtizedek folyamán. 1987-ben a szovjet gazdasági bürokrácia 38 állami bizottságból, 33 össz-szövetségi minisztériumból és több mint 300 regionális minisztériumból és hatóságból állt. Sok millió embert foglalkoztatott a hozzávetőleg 1,3 millió termelési egység (43 ezer állami vállalat, 26 ezer építési vállalat, 47 ezer mezőgazdasági egység, 260 ezer szolgáltatási intézmény és a több mint 1 millió kiskereskedelmi egység). Mindez azt jelentette, hogy az irányításnak ezen a szintjén és területén 17 millió ember dolgozott, ami kitette a munkaerő összlétszámának 15%-át. Csak a csúcsmenedzsment is több mint 3 millió főre tehető.

A nómenklatúra⁴ teljesen zárt volt, önmagát termelte újra. Az új káderek kiválasztásának külön procedúrája⁵ volt: *„Összehívtak egy nagy csoport kiváló végzős egyetemi hallgatót (természetesen komzszomolistát), jól tartották, éttermekben etették, itatták, szórakozni vitték őket, s mindent természetesen teljesen ingyen. Szóval hagyták, hadd rúgjanak ki a hámból. Aztán megkérdezték: Szeretnétek így élni? Igen? Akkor iratkozzatok be a pártfőiskolára, még a legostobább is minimum járási másodtitkár lesz”* – írta Szaharov

„A párt és az államapparátus⁶ képviseli nálunk a tényleges és döntő politikai erőt. E piramis legfelső rétegét a nómenklatúra alkotja: csúcsa az SZKP KB, a KB Politikai Bizottsága, a Titkárság és a KB egyes osztályai. Ehhez csatlakozik a tábournoki kar, a belügyminisztériumi és az állambiztonsági apparátus, valamint az államapparátus legfelső rétege.”

A pártelitnek soha nem volt olyan jó dolga, mint Brezsnyev⁷ idején. A Sztálin-korszakkal ellentétben teljes biztonságban érezhették magukat, s a mindenféle kiváltságok rendkívül magas életszínvonalat biztosítottak számukra. „Extra” ellátást kaptak minden téren: a munkakörülmények, nyaralás, az ellátás, a lakás, az oktatás terén; ... Lakásaikat a legmodernebb nyugati minták szerint építették uszodákkal, szaunákkal, föld alatti garázsokkal, zárt bolthálózattal. A nagyvárosokban még a lakótelepeiket is elkülönítették az egyszerű polgárokétól. A gyerekeik külön iskolába jártak, állandóan érzékellhették kivételes helyzetüket. Egész dinasztiák alakultak ki: a párt nem ellenezte ezt.

Forrás: Mihail Heller–Alexandr Nyekrics: *A Szovjetunió története*. Osiris Kiadó, Budapest, 1996, 534–535. l.

3 Általában az ügyintézés rugalmatlan, merev, nehézkes módját nevezzük így, de a szó jelentheti egy szervezetben működő hivatali utak összességét is. A szó eredeti jelentése 'büro kratia', a.m. a 'hivatalszobák (irodák) uralma'. A fenti szövegben a párt- és állami hivatalok összességét jelenti, utalva nehézkes működésükre, kiváltságaikra, a hatalmukkal való visszaéléseikre stb.

4 A nómenklatúra az ország összes párt-, állami, szakszervezetei, katonai és kulturális apparátusának vezető posztjait jelenti. Egymással szorosan összefonódó, ellenséges, ill. szövetséges csoportokból áll. Leginkább a feudális rendszer vazallusi viszonyaihoz hasonlítható. Egy 1970-es adat szerint 405 784 „vezető” tartozik ide.

5 Eljárásrendje

6 Intézmény, intézmények sora az igazgatás vagy a gazdaság bizonyos terén; hivatali gépezet; valamely szervezet vagy intézmény személyzete.

7 1965–1980 – a létező szocializmus időszaka. Brezsnyev 1982-ben halt meg, de utolsó éveiben már teljesen szenilis volt. A klasszikus Brezsnyev-korszaknak a hatvanas évek végétől a nyolcvanas évek elejéig terjedő időszakot tekintetjük.

11/4B APPARÁTUS ÉS NÓMENKLATÚRA*Csoportos feladatlap*

Az elolvasott szöveg alapján válaszoljatok az alábbi kérdésekre!

Mit jelent a bürokrácia szó?

.....

.....

.....

Mit jelent a nómenklatúra szó?

.....

.....

.....

Mit jelent az apparátus szó?

.....

.....

.....

Hány főre tehető a nyolcvanas években a bürokratikus intézményekben dolgozók létszáma?

.....

.....

.....

Melyek voltak a pártelit extra juttatásai?

.....

.....

.....

.....

.....

1/5A KORRUPCIÓ

Szemelvény

A brezsnyevi időszak alatt kialakult személyi-hatalmi összefonódások minden szinten át- meg átszöttek a Szovjetunió életét. A hetvenes évek végére a párt összes kulcspozíciójából eltávolították az „idegeneket”, és helyüket a brezsnyevisták foglalták el. A központi apparátusokban – a Politikai Bizottságban és a Titkárságon – kizárólag csak a „dnyepetrovszki maffia”⁸ tagjait lehetett látni. Az ő embereik kerültek a rendszer alacsonyabb szintjeire is.

A hatvanas években az egész országon nagy gazdasági perek söpörtek végig. A perek során kiderült, hogy a gazdaság szorosan összefonódott a nagy állami elosztó hálózatokkal, hogy az illegális cégek minisztériumi kiutalásokkal jutottak hozzá a szükséges berendezésekhez, azokat közvetlenül állami vállalatoktól vásárolták meg mint „kiselejtett” készleteket. Számos esetben fordult elő, hogy az állami vállalatok a tervben előirányzott mennyiségnél jóval több árut gyártottak, majd a hivatalosan nem létező termékfelesleget az állami kereskedelmi hálózatban értékesítették. Ezekben a hatalmas ügyletekben nyakig benne volt a minisztériumi hivatalnokgárda is, busás hasznot zsebelve be.

Forrás: Mihail Heller–Alexandr Nyekrics: A Szovjetunió története Osiris Kiadó, Budapest, 1996, 483, 499. l.

Szómagyarázatok

Korrupció: Olyan törvénybe ütköző cselekedet, amelynek célja, hogy a megvesztegető pénzbeli, természetbeli juttatásért, vagy viszonyosságon alapuló tevékenységért cserébe jogtalan előnyhöz jusson.

Maffia: Óriási gazdasági háttérrel és széles körű politikai befolyásoló erővel rendelkező, bűnszervezet. Irányítását – szigorú alá-fölérendeltségi viszonyban – hagyományosan egy szoros személyes-családi kör végzi, amely gyakran több ezer fős „alkalmazotti gárdát” foglalkoztat. Működése nem korlátozódik alkalmankénti bűncselekmények elkövetésére. A szervezet „vállalatszerűen”, folyamatosan működik. Célja a hatalmi befolyásának növelése. Ennek érdekében a hagyományos bűncselekményeken kívül (rablás, zsarolás, gyilkosság stb.) szoros kapcsolatokat épít ki a gazdasági, pénzügyi és egyéb szervezetekkel (vállalatok, bankok, kutatóintézetek stb.).

Lobby: Folyamatjellegű tárgyaló-egyeztető-meggyőző kommunikációs tevékenység a törvényhozók, a jogszabályalkotók és a végrehajtói hatalom képviselőinek szabályozott keretek közötti meggyőzése egy gazdasági vagy társadalmi szervezet, csoport érdekeinek érvényesítése céljából. Röviden: a döntéshozók befolyásolása.

A wikipédia szemelvényei alapján

8 Brezsnyev szülőhelyéről elnevezve ezzel a kifejezéssel jelölik azt a Brezsnyev személye körül kiépült hatalmi kört, amely főként családtagokból, rokonokból és ezek köréből tevődött össze, és amely hatalmi kapcsolatai révén az állami korrupció legfőbb haszonélvezője volt.

11/5B KORRUPCIÓ*Csoportos feladatlap***1. Az elolvasott szöveg alapján válaszoljatok az alábbi kérdésekre!**

Mit jelent a „dnyepropetrovszki maffia” kifejezés?

.....

.....

.....

Milyen példákat említ a szöveg az állami korrupcióra? (A szövegből vett idézettel válaszoljatok!)

.....

.....

.....

Kik (milyen gazdasági és hivatali csoportok) voltak a haszonélvezői a korrupciós ügyeknek? A szemelvény segítségével nevezetek meg legalább három érdekcsoportot!

.....

.....

.....

2. A szómagyarázatok alapján döntsétek el, hogy a megadott fogalmak közül melyekhez kapcsolhatók az alábbi kifejezések!

Szervezett bűnözés:

Megvesztegetés:

Érdekérvényesítő tárgyalás:

11/6 PERESZTROJKA

Záró teszt

A befejezetlen mondatok alatt olvasható válaszlehetőségek közül *egy kivételével mind helyes*. Karikázd be a ROSSZ VÁLASZ betűjelét!

A szovjet rendszer válságának egyik oka ... volt.

- a) a gazdasági válság
- b) az USA politikai nyomása
- c) a pártapparátus korruptsága
- d) a pártirányítás mindenre kiterjedő (totális) rendszere

A peresztrojka során Gorbacsov ...

- a) szakítani akart a pártirányítás gyakorlatával.
- b) nagy súlyt helyezett a társadalmi nyilvánosság (glasznoszty) megteremtésére.
- c) igyekezett radikálisan csökkenteni az apparátus létszámát.
- d) a szocialista tulajdonviszonyok fenntartása mellett megkísérelte javítani a gazdaság működőképességét.

A peresztrojka külpolitikai következménye ... volt.

- a) a hidegháború befejezése
- b) a Szovjetunió felbomlása
- c) a szocializmus megszűnése Közép-Európában
- d) a szocializmus megszűnése az egész világon

A peresztrojka belpolitikai következménye ... volt.

- a) a Szovjetunió felbomlása
- b) a társadalmi nyilvánosság megerősödése
- c) a korábbi megtorló politika enyhülése
- d) a szovjet gazdaság helyreállítása

A peresztrojka bukásának oka ... volt.

- a) az apparátus ellenállása
- b) a gazdaság működésképtelensége
- c) a szovjet köztársaságok önállósági törekvései
- d) a sztrájkok és tüntetések mindennapossá válása

A fenti feladatok alapján foglald össze egy-két mondatban a Gorbacsov nevével fémjelzett peresztrojka születésének és bukásának okait!

.....

.....

.....

.....